

Pričela boš pri dnu

O Bog

s kakšno muko sem se pobrala
s kakšno muko sem se vzravнала

Lojze
Kovačič

Prah

Opazujem škarje na svoji mizi in mislim na dan, ko jih bom, bolan in z blazine na svoji postelji gledal kot nedostopen paradiž in bom moral večno čakati na to, da bo nekdo prišel in mi jih podal.

*

Jutro je zame že zato tako vedro, ker lahko na izhodiščni postaji pred stolpnico, v kateri stajem,

med sedeži v praznem avtobusu, izbiram tistega, ki mi je najbolj po volji. Med vožnjo ne gledam skozi okno, ker okolico poznam . . . Tudi ljudi, ki vstopajo na vmesnih postajah, ne vidim, ker so mi na videz znani. Prijetno je takole: nič misliti, predvsem ničesar v sebi ali iznad sebe.

Zvečer, ko se vračam iz službe, je drugače. Kasarna mestnega avtobusa je polna do stropa. Kljub utrujenosti puščajo ljudje svojim očem, da prosto blodijo okrog. Tudi jaz jih gledam: kakor da so gozd, za katerega je deset pogledov premalo. Mnogi med njimi, kakor jaz, to noč ne bojo mogli zaspiti. Ne zaradi tega, ker imajo še kako nedolžljivo delo, ampak preprosto zato, ker se jim bojo misli kar same od sebe delale v glavi.

Jutro je nekakšna sinteza, večer analiza.

*

Pri dvajsetih — ko nisem imel ne strehe ne postelje in sem pogosto spal v gozdu — sem si noči med drugim krajšal tudi z razmišljanjem, kaj je duša. To ni bilo težko, ker mi je ponoči bilo vse blizu, kot

na pladnju. Tako sem dušo razdelil na pet delov: Prvi del terja delo, povezanost, si prizadeva za natančnost, pedanterijo, nevarnost povdigo. . . . Drugi gre v temelje življenjskih pravil . . . v funkcijo osnov, ideala, karakterja, predpisov, prilagajanja: v tem delu skoraj ni duše, vendar vztraja, da bi bila, ker pripada politiki in družbi. Tretji del se dviguje v nervozne vijuge, globinski je, hrepeni po anomalijah v značaju, po značilnih odurnostih, pohoti, peklju . . . Četrti je buden . . . zaradi moralnih konfliktov je na površju, skoraj se ne razlikuje od prejšnjega dela . . . Peti hoče služiti umetnosti in brati časopise.

*

Od vseh Beckettovih del mi je za trenutek najljubša polminutna drama z naslovom DIH. Ko se zastor dvigne, ležijo vsepovsod v slabotni svetlobi odra različni, nespoznavni odpadki; potem se zasliši z magnetofonskega traku kratek vrišč novorojenčka, z jačanjem luči se oglasi vzdih, z zamračitvijo pa izdih, zatem še enkrat slaboten krik. In natanko po petintridesetih sekundah se zastor spusti.

*

Kako si zamišljam roman, napisan v prvi osebi, kot dramo? Glavni junak stoji pred zastorom. Pripoveduje občinstvu kot »jaz« iz romana. Zastor se dvigne. Osebe, s katerimi bo »jaz« v stiku, stojijo na odru, prizori se vrstijo, »jaz« je morebiti zapleten vanje. Kot delujoča oseba, saj »jaz« vendar »pripoveduje« tudi o sebi ali kot oseba, ki samo postava zraven in vse opazuje, bodisi posmehljivo, pretreseno ali kakorkoli že.

*

Rečem si: »Vse se odvija tako, kot bi . . .« Potem pride dan, ko se nekaj zgodi, kar ni bilo predvideno, kar ni vsebovano v mojem »tako kot bi«.

Takrat menjam analogijo.

In znanost se prične znova.

*

Konec šestdesetih let (mi je pripovedovala sestra) je prišel sosed, višji oficir, star petinpetdeset let, iz Vietnama domov na dopust. Žena, tašča, trije otroci. Sestrinemu možu se je izpovedal: »Kadar govorim o tem, da bom mogoče padel, se vsi zaprejo vase in se začnejo pogovarjati o čem drugem. Nimam pravice reči, da trpim in da na bojišču trpijo; če odprem usta, čutim, kako sem jim nadležen. O vsem, kar mi leži na srcu, moram molčati. Žena pravi: »Dopust si dobil zato, da izprežeš. Torej izprezi!« In če ne morem izpreči? Če je vse, kar sem videl in kar bom spet gledal, tako grozno, če se od vsega tega ne morem

odtrgati? Ampak doma niso voljni, da bi krotili svojo trenutno razpoloženje...« Priznal je, da je blizu odločitve, da bi svoj dopust prekinil.

Oficir je kmalu po tem dopustu padel.

Marsikatero žalostnih presenečenj bi si prihranili, če bi si enkrat za vselej zabičali: bližnji in ti sta dva, četudi te bližnji še tako ljubi.

*

To je Johca, starčica iz Vižmarij pri Št. Vidu, ki je zamlada, v dvajsetih in tridesetih letih po svetu služila kruh pri različnih družinah. V Trstu, Milanu, Torinu itn. V Livornu je imela dobre, malce liberalnejše gospodarje, ampak ti je niso prenašali, ker ni ubogala, ker je bila svojeeglava in je motila ustaljeni red. Gospodinja je rekla: »Johca, vzemite si dve jajci k večerji.« Ne, to je predrago, gospa, je rekla. To vam nič mar, saj je moj denar, je ugovarjala gospa... Kupila je hrenovke. Ni se jih dotaknila. Predrage so. Shranila jih je na ledu za gospodarja. Saj stanejo samo toliko, kolikor pometač zasluži v eni uri, je oporekala gospa. Zatem ji je prepovedala, da bi poribala kuhinjo in hodnik, ker je kašljala. Ko je prišla domov, je bilo stanovanje že do polovice poribano. Ne, stran morate, tega ne prenesem več. Pozimi Johca ni marala spati v dnevni sobi, čeprav v njeni kamri ni bilo peči. Postila se je in v prostem času pomagala kot svetna oseba nunam v cerkvi Brezmadežnega spočetja, kar se je zdelo njenim gospodarjem višek brezsmiselnega početja. Tako so Johco zaradi kosanja v plemenitosti in odrekanju vrgli iz službe.

*

Imeti koga rad se pravi držati mu glavo nad vedrom, ko bruha, in pri tem ne občutiti gnusa, ampak ga še bolj ljubiti.

*

Pri gibu molitve si stojita roki druga proti drugi; prsti so kljub temu sklenjeni, da bi pokazali, kako so vse stvari med sabo prepletene, posebno tiste, ki si nasprotujejo oziroma menimo zanje, da si nasprotujejo.

*

A ti reče: »X je prodana duša!« Ti rečeš prvemu, ki ti križa pot: »X je prodana duša!« A ti reče: »Y je človeška duša!« Ti rečeš prvemu, ki ti križa pot: »Y je človeška duša!«

*

Kolikokrat se človeku zazdi, da je enkrat, izjemen, se pravi docela nezamenljiv: redko se bo zgodilo, da ne bi — ko se ozre po

zgodovini — naletel petnajst ali dvajset desetletij nazaj na nekoga, ki mu je po vsem tako podoben, da se bo — jezen, pomirjen ali ravnodušen — počutil samo kot številka v določeni seriji.

»Van Gogh me oplaja« (l. 1968.)

Potem, pet let kasneje, vidiš kakšno drugo van Goghovo razstavo in ostaneš hladan, celo sovražen. Naj prvo izjavo pustim pri miru, naj jo natisnem in jo vnovič dam v natis? Resnična je, a relativna. Najmanj, kar lahko storimo, je, da vsako svoje mnenje datiramo. Ampak tudi tedaj bo izgubilo svojo težo in bo dejansko imelo komaj še kakšen pomen.

To opombo lahko razpnejo na mnoge stvari, ki jih napišemo ali izgovorimo: v trenutku, ko tako mnenje tiskamo ali javno izgovorimo, že več ne verjamemo vanj; še manj mu verjamemo, če ga deset let kasneje damo ponovno v ponatis ali ga vnovič izrečemo. A vseeno ga tiskamo in spet ponatiskujemo, ga izrekamo in vnovič izrekamo, kot da ni nič. Podpisali smo ga, izgovorili smo ga s svojim jezikom, vendar ni več naše.

Čudiš se, da pogosteje, in sicer z vsem poudarkom ne razkrinkavamo velike prevare pisane ali izrečene besede.

*

Izguba. Mati štiriletnega Simona, ki je pred meseci izgubil očeta šoferja v avtomobilski nesreči, mi pripoveduje o sinu: Simon pogreša očeta. Še zdaj, kadar se mu približa kak moški, Simon maha z rokami tako, kot je to delal oče, ko je odhajal na vožnjo. Rad je v naročju moškega, vendar mu ne gleda v obraz... Pomagamo mu, kakor vemo in znamo. Malo spi. Sanja in išče ugodje v guganju. Spet sesa prst. Leži z zaprtimi očmi in sesa palec, ki smo mu ga znova obvezali s cunjo... Leži, kot da ne bi imel zveze s svetom... ves se predaja okusu, vonjem, občutkom... Prižiga žveplenko, jo takoj spet upihne, polni z vodo kanglico in jo prazni, pokaže igračo in jo brž spet skrije pod preprogo... V vrtcu divja... najraje se igra roparja in hoče vsakogar ubiti.

*

Slaboumnica. Bila je mršava in mehka, njeno telo ni imelo nikakršne drže: v pasu se je pripogibala, ampak pri hoji ni potiskala kolen naprej. Svetli lasje so ji viseli izpod bele kapice, njen nos je bil dolg in ozek in na obrazu ji je venomer ležal smehljaj, pravzaprav je ležal pred njim. Meča v rjavih nogavicah niso bila okrogla, ne mehka, bolj so spominjala na čez in čez zakrpane nogavice. Bila je služkinja pri upokojenemu P. v Novih Jaršah. Nekega dne je bil P. sam v sobi in všeč mu je bila. Nalahno ji je položil roko na telo in jo poljubil. Zdelo se je, da je na to čakala, ne da bi bila to kdaj pokazala. Ni se branila niti ni ničesar dodala. Ampak ko so se ustnice g. P. bližale njenim, so mu šle njene ustnice nasproti in se razprle za poljub. Prav lahko si je

predstavljati, da se pušča poljubljeni dama z veliko ljubezenskih izkušenj, ampak bila je slaboumna in le za to, ker je bil njen razum šibak, ga je odrinil neki globlji ali starejši nagon. Gospod P. jo je med objemanjem usmerjal proti zofi. »Ampak morala boš sleči tudi hlače,« jo je učil. Prijetni in boleči občutki so se pomešali med sabo. Vstala je prav tako nedoločno, kot se je pustila potisniti na ležišče. Nič pomembnega nista več spregovorila. Videvala sta se vsak dan kot doslej. Smehljala se je kot zmeraj. Ni imela kdove kako trajnega spomina. Ni mogla reči, da ji je bilo lepo ali posebej prijetno. Vendar je njeno telo iz dneva v dan živahneje čakalo na ponovitev. To je prihajalo na plan kakor luna po sončnem zahodu; na začetku še nesvetleča se, na koncu pa polna in bleščeča obvladuje nebo.

*

Metafizika glasbe. V glasbi, pravijo, se znova daje svet. Vse da se da menda reči skozi muziko... »splošni jezik, ki njegova jasnost celo prekaša otipljivost sveta« (Schopenhauer). Samo temu jeziku je dano popolno razumevanje med ljudmi.

V nemem filmu je bilo to, kot vidim, začuda isto. Nemi jezik, celo nema narečja.

*

Beseda bi morala služiti zgolj neposrednemu sporočilu. Govorimo v urah, kadar ne živimo. Komaj odpremo usta, se zaprejo vsa vrata. Molk množice ima strašno, nepojasnljivo težo. Ljudje so se namreč zbrali zato, da bi se pogovorili.

Kadarkoli vidim človeka, ki naredi kaj prijaznega ali ima ljubeznivo držo, se čutim notranje ogretega. To me krepi, dviga in mi daje isti občutek kakor lepo umetniško delo: svet mi je znova podarjen, z ognjenimi zublji nad svojo glavo ali brez njih. Klima, v kateri bi hotel živeti, je prijaznost, spodobnost, olikanost. Toda priložnosti zaživeti v njej so tako redke, da bi moral dan, ko se zgodi, markirati z belimi kamni.

Hoteti verjeti v človeka. Ne, o njegovih darovih, njegovi drznosti itd., o njih ne dvomimo tako zelo, kot o ponovni vrnitvi njegove oguljene miselnosti. To bi bil razlog za življenje.

Sanjam o družbi, v kateri bi vsak ravnal ljubeznivo in olikano. Kakšen drug človek bi bil v njem sam! Kako bi bilo življenje vredno življenja!

*

Problem neumnosti je med vsemi problemi najbrž najmanj razločljiv. Sanjamo o paradizu, v katerem naj bi bili vsi ljudje srečni, o raj, v katerem naj bi bili vsi dobri. Nikoli še nismo sanjali o paradizu, v katerem naj bi bili vsi pametni. O tem se nam še sanjati ne more.